

Eén jaar na de familiewet

Tekst Ann De Ron | Foto's Abdeljalil Bounhar

Sinds februari 2004 heeft Marokko een van de meest vrouwvriendelijke wetgevingen van de Arabische wereld. Na één jaar is de meerderheid van de bevolking nog altijd tegen. „We zijn op de goede weg”, vindt niettemin het maandblad 'Femmes du Maroc', de spreekbuis van de Marokkaanse vrouwen.

Dounia lijkt het prototype van de moderne Marokkaanse uit het vrouwenblad waarvoor ze werkt. Tussen de recepten, artikelen over opvoeding van kinderen en schoonheidstips strooit *Femmes du Maroc* foto's van mannequins in minirok en verhalen over carrièrevrouwen, seksualiteit en vrouwenrechten. In de straten van Casablanca neemt het aantal gesluierde vrouwen de laatste jaren zienderogen toe, maar in dit blad is geen hoofddoek te bespeuren.

Ook Dounia kleedt zich westers en zegt dat ze nooit van haar leven een hoofddoek zal dragen. Ze kreeg een universitaire opleiding in het buitenland, is ambitieus, zelfverzekerd en woonde tot voor een jaar samen met haar vriend. Dat laatste is niet zo vanzelfsprekend: *concubinaat* was én is bij de Marokkaanse wet verboden. „Het gebeurde dat we samen 's avonds aankwamen bij ons appartement en de politie in de buurt zagen”, zegt ze. „Dan maakten we nog een ommetje.”

De journaliste maakte er een erezaak

van pas te trouwen als de Marokkaanse wet zodanig veranderde dat zijzelf, en niet haar vader, de huwelijksakte kon ondertekenen. De nieuwe familiewet geeft vrouwen ook op andere vlakken beduidend meer rechten en is een ware doorbraak. De wet werd op 5 februari 2004 van kracht. Krap drie weken later stapten Dounia en haar vriend in het huwelijksbootje.

Sprookjes en vage procedures

En ze leven nog lang en gelukkig, zo valt te hopen. Maar niet ieders ervaring met de vernieuwde familiewet klinkt als een sprookje. „De oude wet, de nieuwe wet, geen van beide heeft me kunnen helpen”, zegt *Latifa*, in djellaba en hoofddoek. Voor de zoveelste keer is ze samen met haar vader afgezakt naar het *centre d'écoute* van een van de talrijke vrouwenorganisaties in Casablanca. Jaren geleden is ze door haar man verstoten en al zes jaar wacht ze tevergeefs op het alimentatiegeld dat de rechter haar toekende. Bij gebrek aan een inkomen woont *Latifa* op haar 48ste weer bij haar ouders. Ze vreest voor de toekomst van haar vier zonen. „Hoop voor mezelf? Nee, mijn leven is gedaan.”

„Niet betalen van alimentatiegeld is een van de grote problemen die ook onder de nieuwe wet blijven voortduren”, zegt *Zahia Ammoumou*, de advocate van het centrum en stichtend lid van een andere vrouwenorganisatie. De toepassing van de nieuwe wet is „enorm moeilijk”, bevestigt *Rabéa Naciri*, het hoofd van de *Association Démocratique des Femmes Marocaines*, een van de belangrijke Marokkaanse vrouwenorganisaties. ▶

► Naciri ziet verschillende problemen. „De procedures zijn vaag, sancties zijn niet gespecificeerd en er is gebrek aan geld en mankracht. Daarnaast geeft de wet een grote beslissingsmarge aan de rechter. Dat is vaak een man die nog aan de oude traditie vast hangt. De nieuwe wet schrapt dat de vrouw onderdanig moet zijn aan haar man, maar een mentaliteit maak je in een jaar niet ongedaan.”

Ammoumou bevestigt: „Ik heb dit eerste jaar enorm veel strubbelingen met rechters gehad. Je moet als advocaat echt doorzetten als je de nieuwe wet wilt doen naleven, en zaken slepen aan. Positief is wel dat begin februari 2005 bij de strafrechtbank van Casablanca een cel startte waar vrouwen met klachten terechtkunnen over geweld binnen het huwelijk. We hopen dat er nu sneller opgetreden zal worden.”

„De hervorming schrijft zich helemaal in het islamrecht in. Je kunt perfect een goede moslim zijn en tegelijk feministe.”

Veel optimistischer is *Zhour El Horr*. Zij was een van de twee enige vrouwen in de koninklijke raadgevende commissie over de wetswijziging en staat vandaag aan het hoofd van de nieuw opgerichte familierechtbank in Casablanca. „Een nieuwe wet heeft altijd tijd nodig”, zegt zij. „Mijn aanstelling getuigt van een grote politieke wil en intussen volgden alle magistraten in het hele land een opleiding over de wet. Het ministerie van Justitie heeft meer dan 600 toepassingsproblemen verzameld en staat op het punt gedetailleerde procedures te publiceren om duidelijkheid te scheppen.”

Alles bij elkaar blijft ook Naciri enthousiast: „Het moeilijkste is achter de rug. Je mag niet vergeten dat de vorige wet als heilig gold en alleen wijzigbaar door de koning. Er werd gezegd dat er een burgeroorlog zou uitbreken als eraan werd getornd. Maar de nieuwe wet is goedgekeurd door het parlement en daardoor ontstaat van zijn bijzondere status.”

In haar ogen is het politieke klimaat duidelijk veranderd. „Op een recent seminarie over de toepassingsproblemen van de nieuwe wet waren de secretaris-gene-

raal van het ministerie van Justitie en de procureur des konings van Casablanca aanwezig. Zoiets was enkele jaren geleden ondenkbaar. Een groot deel van de politiek verborg zich toen achter de religie om niet aan de wet te tornen. Nee, ik heb het niet alleen over de islamisten. Die hadden trouwens een verdeeld discours: de islamistische *PJD*-partij was tegen, maar bij de grootste islamistische vereniging werd beweerd dat de oude wet niet de echte islam weerspiegelde. Destijds waren zelfs bepaalde linkse politici tegen een wetswijziging!”

Onwetendheid en misverstanden

In de straten en huizen van Casablanca kun je er niet omheen: de wet is niet overal populair. „Nieuwe familiewet? Die is niet goed voor vrouwen, want mannen willen niet meer trouwen”, hoor je steeds weer. Mannen én vrouwen verzekeren me dat vrouwen bij echtscheiding nu „met alle rijkdom kunnen gaan lopen”.

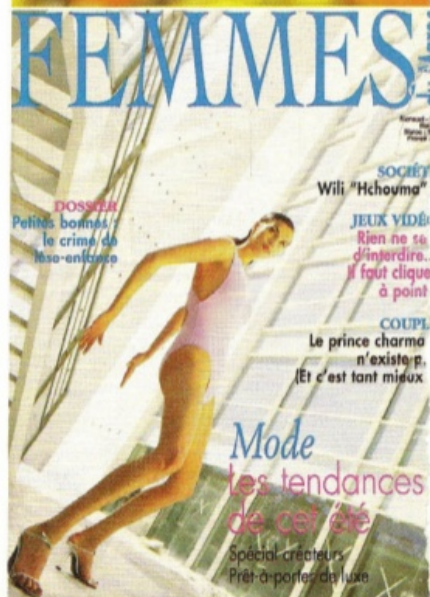
Het is een misverstand. De nieuwe wet zegt alleen dat de partners het recht hebben om bij hun huwelijk een akkoord over de verdeling van de goederen te laten opnemen. Bij gebrek daaraan zal de rechter bij de verdeling in geval van scheiding rekening houden met 'de inspanningen van de vrouw tijdens het huwelijk' waarvoor ze bewijzen kan voorleggen. Een verbetering tegenover de oude wet, maar ver van het schrikbeeld waarover zoveel Marokkaanse mannen zich opwinden.

„De meerderheid van de Marokkanen is tegen, en dat geldt zelfs voor de vrouwen”, bevestigt *Soumaya Naamane Guesous*, feministe, hoogleraar sociologie aan de universiteit van Casablanca en auteur van een bestseller over de vrouwelijke seksualiteit in Marokko. „Veel Marokkaanse mannen zijn gehecht aan de privileges die de traditie hen geeft en ook vrouwen zoeken nog waar ze staan tussen moderniteit en traditie. We hebben in een halve eeuw dan ook een weg afgelegd waarover het Westen meer dan een eeuw heeft gedaan.”

„Maar wat betreft de nieuwe wet is het probleem vooral onwetendheid”, zegt ►

Plattelandsvrouwen uit het Rif in hun alfabetiseringsles; en Rabéa Naciri, bij het infobord van ADFM.

Covers van 'Femmes', links het gewaagde badpak. En feministe/sociologe Soumaya Naamane Guessous.

DE NIEUWE FAMILIEWET IN EEN NOTENDOP

- Het is eenvoudiger om een huwelijk te erkennen dat in het buitenland werd gesloten.
- De **huwbare leeftijd** voor meisjes is verhoogd van 15 naar 18 jaar, tenzij de rechter toestemming geeft om jonger te trouwen.
- Het **voogdijschap** voor meisjes is afgeschaft; een meisje kan vanaf haar achttiende zelf haar huwelijk afsluiten.
- Man en vrouw zijn in **gelijke mate** verantwoordelijk voor het gezin en voor elkaar. Voordien was de man het hoofd van het gezin en had de vrouw de plicht tot gehoorzaamheid.
- **Polygamie** is aan strengere voorwaarden onderworpen (maar niet onmogelijk gemaakt).
- Een man kan niet langer scheiden (**verstoten**) zonder langs de rechtbank te passeren. Een vrouw kan zelf de echtscheiding aanvragen zonder die te moeten 'kopen'. Er bestaat een procedure waarbij ze geen bewijzen moet aandragen. Echtscheiding met wederzijdse toestemming is mogelijk. De voorwaarden voor alimentatiegeld en onderdak voor een vrouw met kinderen zijn verbeterd.
- Beide partners hebben het recht om bij hun huwelijk een akkoord over de **verdeling van de goederen** te tekenen. Bij gebrek daaraan zal de rechter bij de verdeling in geval van scheiding rekening houden met 'de inspanningen van de vrouw tijdens het huwelijk' waarvoor ze bewijzen kan voorleggen.
- Onder bepaalde voorwaarden kan een vrouw die hertrouwt de **voogdij** over haar kinderen **behouden**.
- Kinderen van een **ongehuwde moeder** worden in het geboorte-uittreksel met een familienaam ingeschreven, in plaats van zoals voorheen alleen met een voornaam. Dit zal discriminatie verminderen. Ze kunnen erkend worden als de moeder kan bewijzen dat er een huwelijksbelofte was.
- Beslissingen van de rechter zijn **onaanvechtbaar**, de rechter moet binnen de 6 maanden een uitspraak doen en rechtbanken zorgen voor sociale ondersteuning.

► Naamane. „Meer dan de helft van de Marokkanen is analfabeet. Op televisie is er zeer weinig over de wetswijziging gesproken, en als het al gebeurde, was dat steeds in klassiek Arabisch, terwijl gewone Marokkanen dialect of een van de berbertain spreken. Het ministerie van Justitie heeft geen informatiecampagne gehouden. Blijven over als informatiebron: de moskee en de islamisten.”

Officieel is de PJD nu niet langer tegen, maar volgens Naamane zeggen ze nog vaak dat de hervorming tegen de islam is of uit het Westen komt. „Ten onrechte, de hervorming schrijft zich helemaal in het islamrecht in. Je kunt perfect een goede moslim zijn en tegelijk feministe.”

„De islamisten profiteren van de wanhoop”, zucht Naamane. „We zitten met twee tegengestelde stromingen in de maatschappij en de uitkomst is niet duidelijk. Maar één ding is zeker, als we blijven steken in de huidige situatie van uitzichtloosheid voor de jeugd, spelen we in de kaart van het islamisme.”

„Het ministerie van Justitie heeft geen informatiecampagne gehouden over de nieuwe wet. Blijven over als informatiebron: de moskee en de islamisten.”

Stille revolutie

Na de politieke strijd is het nu hoog tijd voor sensibilisatie. Daarover zijn de Marokkaanse feministische organisaties het eens. „Want dat terrein hebben we te lang braak laten liggen voor de islamisten, die het met initiatieven als alfabetiseringslessen handig hebben gespeeld”, zegt Ammoumou.

De taak is immens, zeker op het platteland. „Daar weten de meeste vrouwen niet eens dat er een nieuwe wet bestaat”, zegt Zohra Koubia. Zij staat aan het hoofd van *Forum des Femmes*, een vrouwenvereniging die actief is op het platteland in het Rif, de streek van oorsprong van een groot deel van de Belgische migranten. Sensibilisatie loopt niet altijd van een leien dakje. „Als een man of een broer in het schriftje van een vrouw ziet dat we het tijdens de alfabetiseringsles over de nieuwe familiewet hebben gehad, gebeurt het dat ze van hun oren komen maken. En de vol-

gende dag mag die vrouw niet meer naar de les komen”, zegt medewerkster *Chafia Yazzif*.

Mfedla is wél op de hoogte van de nieuwe wet. Ze is moeder van zeven, kan lezen noch schrijven en woont in een *douar* (gehucht) in de bergen vlak bij de noordelijke stad Chefchaouen. „Voor de vrouwen in de stad is die wet goed”, zegt ze. „Maar voor ons maakt het geen verschil. Om haar rechten te krijgen, zou een vrouw die door haar man wordt buitengezet verscheidene keren naar de stad moeten. Dat zal ze niet doen, al was het maar omdat ze liever verbergt dat ze gescheiden is.”

Als sociologe doet Naamane vaak onderzoek op het platteland. Ze kent de situatie. Toch wil ze optimistisch blijven. „Op het platteland is een stille revolutie aan de gang. Vroeger wilden vrouwen absoluut trouwen om geen oude vrijster te worden en ontleenden ze hun bestaansrecht aan de vele kinderen die ze kregen. Maar onder meer dankzij de televisie is de droom van de meisjes op het platteland totaal anders dan die van hun moeders. Zij dromen van een ideale man die hen respecteert, en ze willen niet te veel kinderen. Op deze meisjes stel ik mijn hoop om de mentaliteit te veranderen.”

Badpak is geen rel waard

Van de dorpen in het Rif terug naar de redactieruimte van *Femmes du Maroc* in Casablanca is niet alleen in kilometers een grote afstand. Maar in de ogen van hoofdredactrice *Aïcha Zaïmi Sakhrî* is de strijd van de vrouwenbewegingen daar dezelfde als die van het blad. „Ons publiek bestaat uit vrouwen uit de elite, maar het zijn juist zij die bijvoorbeeld dienstmeisjes hebben en die we dus moeten raken met een artikel over de penibele situatie van de *petites bonnes*. We mengen feministische onderwerpen met mode en beauty om lezers te trekken. En nee, we tonen geen vrouwen met hoofddoeken. Omdat dat niet het beeld is dat we willen uitdragen. Ik vind dat geen tegenspraak met de stelling dat we de spreekbuis van de Marokkaanse vrouwen zijn.”

Femmes du Maroc bestaat tien jaar. „Het is een bizarre periode geweest”, zegt Zaïmi. „We kregen de nieuwe familiewet, maar tegelijk wonnen de islamisten aan

MAROKKAANSE VROUWEN IN BELGIË

De vernieuwing van de Marokkaanse wetgeving heeft ook belangrijke gevolgen voor de vrouwen van Marokkaanse afkomst die in België wonen. Zij vallen onder twee rechtssystemen, met moeilijke situaties als een huwelijk of een scheiding die in het ene land wel en in het andere niet wordt erkend. Zo iets zou nu eenvoudiger worden. „Maar net als in Marokko zal dat in de praktijk pas over enkele jaren echt voelbaar zijn”, zegt *Spirit*-senator *Fauzaya Talhaoui*. „België heeft het internationale privaatrecht aangepast aan de vernieuwde wet, maar een gemengd Belgisch-Marokkaanse commissie werkt nog aan bilaterale akkoorden over alimentatievorderingen, hoederecht — in verband met kindontvoeringen — en erkenningen van gerechtelijke beslissingen. En de vrouwen ginder moeten nog vechten om resterende ongelijkheden weg te werken. Een vrouw kan bijvoorbeeld haar nationaliteit nog altijd niet doorgeven aan haar kind en erft minder dan een man.” Ook hier is nog werk aan de winkel. „Er heerst nog veel onwetendheid. Het ministerie van Justitie zou dringend vorming moeten geven aan onze rechters en advocaten, en ook aan ambtenaren”, zegt Talhaoui. „Ook de vrouwen zelf zijn vaak nog niet op de hoogte”, zegt *Nadia Babazia* van het *Steunpunt Allochtone Meisjes en Vrouwen*, dat in november een weeklang op de Brusselse markten stond om over de wet te praten.

invloed. Destijds wisten we dat we ons in een moslimland bevinden en dat er taboes zijn waar je niet omheen kunt. Maar het is nu nog moeilijker geworden. We kunnen niet meer zeggen dat het voor de emancipatie van de vrouw goed is vrouwenrechten los van religie te bekijken. En we plaatsten ooit een vrouw in badpak op de cover; dat zou ik nu niet meteen herhalen. Het sop is de kool niet waard. We hebben belangrijker dingen te doen.”

■ Dit artikel kwam tot stand met steun van de Koning Boudewijnstichting.